

# Özelleşme Aşamasındaki Bir Kuruluşumuz: ETİ KROM A. Ş.

*Metallurji* (Temmuz 2001, Sayı:126) Dergisinde “Kromit Kaynaklarımızın Yağmalanması Amaçlanıyor” başlığı altında yer alan yazımızda Özelleştirme İdaresi’ne devredildikten bir müddet sonra, 01.07.2001 tarihinden itibaren, Eti Krom A.Ş de ferrokrom üretiminin durdurulmasının ardında neler yattığı yüzeysel olarak anlatılmıştı.

Borlardan sonra en önemli maden kaynağımız olan Kromit sahalarımıza göz dikmiş olan ulusötesi şirketler ve onların yerli taşeronlarının baskısıyla IMF’li düzen bürokratları vasıtasıyla ilgili Bakanın haberi bile olmadan Özelleştirme İdaresine devredilen Eti Krom A.Ş. ile ilgili kamuoyuna da yansıyan yönlendirilmiş argümanların geçersizliği yurtsever bazı teknik elemanlarca dile getirilmesine rağmen, KİT’leri yıpratma politikalarının gereği fütursuzca yerine getirilmektedir.

Bu sayıda Eti Krom A.Ş. Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan Haziran 2002 tarihli bir Briefing Raporu’nu yayınlıyoruz. Resmi bir kurum olması nedeniyle salt teknik bir kapsamda ele alınmış olan bu raporu irdelerken, meslektaşlarımızın gelişmeleri farklı bir boyutta da görmeleri için Odamızın Eti Krom A.Ş. ile ilgili olarak hazırlamakta olduğu bir çalışmasından alıntılarını da ek bilgi olarak sunuyoruz.

## KÜRESEL MADENCİLİK

Dünya kapitalist sistemi, içine girdiği yapısal kriz nedeniyle sermaye ihtiyacına çözüm olarak diğer ülkelere neo liberal ekonomi politikaları dayatmaktadır. Bu politikalarla az gelişmiş ülkelerdeki kalkınmacı, girişimci sosyal devleti uluslararası şirketlerin gereksinimlerini karşılayacak şekilde, yeniden yapılandırmaya çalışmaktadır.

Dünyada yaşanan bu küreselleşme süreci ile halklara; barış, demokrasi, katılım, hoşgörü, üretim, birikim ve tüketim dolu, çevreye duyarlı, yeni bir dünya düzenine girildiği müjdelenmiştir. Her şeyin küresel ilişkilerin bir parçası haline geldiği ve farklı ideolojilerin, farklı sınıf çıkarlarının bulunmadığı teziyle hareket eden uluslararası sermayenin gerçek amacı sömürge ve yarı sömürge haline getirilen ülkelerin artı değerlerine ve zenginliklerine el koymak, ucuz iş gücü yaratmak, kamu alanlarını özelleştirmek, demokrasi ve insan haklarını kendi çıkarları doğrultusunda tanımlamak ve siyasal hayatı tekellerin karını arttıracak biçimde şekillendirmek olarak tanımlanabilir. Özünde bu ideolojik saldırılarla insanların kolektif düşünme, kendi sorunlarının yanı sıra, toplum sorunlarına sahip çıkma, sorunları çözmek için birleşme, örgütlenme, birlikte mücadele etme, kendi gücüne ve öteki insanlara güvenme duygularını, inançlarını, umutlarını ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır. Özellikle A.B.D’ de yaşanan 11 Eylül saldırısı, emperyalistlerin ekonomik işgalleri askeri işgallerle daha da derinleştireceği noktasındaki tercihlerini açığa çıkartmıştır. 11 Eylül saldırılarını bahane ederek evrensel olarak kabul edilen temel insani haklar budanmaya çalışmış ve yoksul halklara daha fazla yoksulluk dayatılmıştır. Afganistan ve Irak savaşları Dünyayı tümüyle emirleri altına almaya çalışan emperyalist bir sistemin hegemonyasını herkese kabul ettirme savaşlarıdır.

Ülkemizde, 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ve 12 Eylül darbesiyle birlikte alt yapısı oluşturulan küreselleşme sürecinin bu aşamasında siyasal iktidarların yıllardır uyguladıkları sermaye yanlısı politikalar sonucu ülkemiz, tarihinin en ağır ekonomik, siyasal, toplumsal krizini yaşamaktadır. Krize çözüm olacağı iddia edilen IMF ve Dünya Bankasının önerdiği politikalar sonucu üretimi dışlayıp rantı temel alan uygulamalarla kalkınma ve sanayileşmeden vazgeçilmiş, ülke iç ve dış borç kısıp içerisinde uluslararası finans kuruluşlarının güdümüne sokulmuştur. Uluslararası tekeller ve onların temsilcilerinin yıllardır oyunlarını sürdürdüğü, özelleştirme politikaları ile de devletin tüm sosyal görevlerinden soyutlanmaya çalışıldığı, ulaşım, sağlık, sosyal güvenlik, eğitim alanlarının yerli ve yabancı tekellere yeni bir yağma ve kar alanı olarak sunulduğu, üretimden ve sanayileşmeden vazgeçilerek yerine rant ekonomisinin hayat bulduğu, yeraltı ve yerüstü kaynaklarımızın, stratejik madenlerimizin uluslararası tekellere peşkeş çekilmeye çalışıldığı bir döneme geçilmiştir.

Dünya maden rezervlerinde önemli payları olduğu gibi dünya maden üretiminde de rol oynayan ülkelerin başında ABD, Çin, G.Afrika, Kanada, Avusturalya ve Rusya gelmektedir. ABD, Kanada ve Avustralya dışında gelişmiş kapitalist ülkelerinin çoğu, genelde ham madde kaynakları bakımından zengin değildir. Varolan bazı ekonomik kaynaklar neredeyse tüketilmiştir. 1999 yılında UNCTAD için hazırlanan “The Geopolitics of Mineral Resources” başlıklı yayınında, 1950-1973 arasının ekonomik büyümenin “altın çağı” olarak adlandırılabilir parlaklıkta olduğunu; 1973 sonrasındaki on yılın ise,

İkinci Dünya Savaşı sonrasında egemen olan madene talebin kırıldığı ve sektörün gerilemeye başladığı bir dönem olduğunu ortaya koymaktadır.

OECD'nin 1980'de yaptığı bir kestirimle 2000'de dünya çelik talebinin iki katına çıkıp 1,4 milyar ton olacağı öngörülürken daha 1996'da bile bunun 700 milyar tonun altında kaldığı görülmüştür. Alüminyuma olan istemin on yılda %50 artacağı öngörülürken bu artış beklenenin yalnızca %16,5'u kadar olabildi. 1973'ten sonra ulusal gelirlerin içindeki hammadde yoğunluğu düşüyor. Dünyada metallerin ulusal gelirler içindeki yoğunluğu 1973 öncesinde artar iken, izleyen yıllarda bu yoğunluk azalmaya başlamıştır. Çinkoda bu azalma %0,4; % -2,7; ve % -1,6, Nikelde, %1,2; % -0,9; ve % -1,0, Bakırda, % -0,3; % -1,1; ve % -1,8, Alüminyumda ise %4,2; % -0,5; ve % -1,4 olarak gerçekleşmiştir. Hemen her metalde, her hammaddede kullanım yoğunluğu, bir yandan azalan kalkınma hızlarına ve bir yandan da endüstrinin gelişmesine koşul olarak düşme eğilimindedir. Öte yandan bu kriz metal fiyatlarına da yansımış, Londra Metal Borsası (LME) fiyatları son 10 yıllık dönem içinde bakırda 3200-1400; nikelde 9000-5000; alüminyumda 2000-1300 Dolar/t arasında değişkenlikler göstermiştir. Sonuçta, sektör son iki on yılda en düşük kârlılıklı sektörler arasında yer almış, şirketlerin borsalardaki değerleri azalmıştır.

Küresel kapitalizm süregelen bu bunalımını aşabilmek için, gelişen bilişim teknolojisi, ilerleyen ulaşım olanakları ve finans kapitalin egemenliğinin pekişmesinin getirdiği olanakları kullanarak "küreselleşme" gibi yeni kuramlar oluşturmaya ve kurulan yeni uluslar arası kurumlar eli ile dünyayı yeniden biçimlendirmeye başlamış, madencilik kesiminde uzun vadede hammadde güvenliklerinin de sağlanması için Dünya hammadde kaynaklarını denetimleri altına almaya girişmişlerdir. Bu amaçla, küreselleşmenin ulus ötesi şirketlere sağladığı olanaklar kullanılmıştır.

Küreselleşme, sayıları, yetkileri ve yaptırım güçleri artırılmaya çalışılan uluslar arası kurumlar vasıtasıyla, tüm ülkelerde bütçe kısıtlamaları, kamu harcamalarının kısıtlanması, vergi oranlarının düşürülmesi, finansal liberalleştirme, döviz kurlarının serbest bırakılması, ticaretin serbestleştirilmesi, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, yasaların birörnekleştirilmesi, ulusal devletlerin yetkilerinin bir çoğunun uluslararası kurumlara devredilmesi, vb dönüşümlerin savunulması, zorla uygulanması ve yaygınlaştırılması ile gelişmiştir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki endüstrinin hammadde gereksinimini ucuz ve elini pislığe bulaştırmadan karşılamayı amaçlayan bu küresel kapitalizm kendi başına ayakta duramayan bu sektörü truva atı gibi kullanabilmek için DB ve deyinilen bağlı bu kurumlarla beslemekte, her türlü baskı ve yasadışı yolla az gelişmiş ülkelere sokmaya çalışmakta, maden pazarındaki bu dalgalanmalar bu şirketlerin yöneticilerine ise çok büyük kazançlar sağlamaktadır. Özellikle, az gelişmiş ülkelerde 1970'lerdeki petrol krizleri sonucu açığa çıkan borç sarmalı, tasarruf oranının düşüklüğü, dış yardım ve yatırıma duyulan yaşamsal gereksinim, bu ülkelerin küresel kapitalizmin istemleri doğrultusunda yeniden yapılandırılması için büyük kolaylık sağlamıştır. Borç bunalımının aşılmasında IMF, Dünya Bankası, IFC(Uluslararası Finans Şirketi), bölgesel yatırım bankaları, MAI(Çok Taraflı Yatırım Anlaşması), MIGA(Çok Yanlı Yatırım Güvence Ajansı) ve benzerleri kuruluşlar bu ülkeleri tam anlamıyla avuçlarına alıp istediklerini yaptırmaktadırlar. Dünya Bankası dayattığı yasal ve idari değişikliklerle bunun alt yapısını hazırladığı gibi, alt kuruluşu olan IFC ile bu girişimlere ortak olarak finans sağlamıştır. IFC katılımları herhangi bir devlet kuruluşuna değil, özel şirketlere verilmekte; sözde teknik olarak güçlü ve yerel ekonomiyi destekleyecek projelere yöneltilmektedir.

Sanayileri daha önce hammadde ithaline dayalı gelişmiş ülkeler, özellikle çevre ve insan sağlığı açısından 1980'li yıllardan itibaren, kamuoylarının da artan yoğun baskılarıyla, büyük miktarda cevher ve enerji tüketen Sanayii üretimini üçüncü dünya ülkelerine bırakmakta, buna karşılık tekellerinde tuttıkları yüksek teknolojik ürün sanayilerine ilaveten, diğer ülkelere terk ettikleri bazı temel sanayilerin üretim bilgilerini, daha da yoğunlaştırdıkları araştırma geliştirme çalışmaları sayesinde ellerinde tutmaktadırlar.

Az gelişmiş ülkeler ve eski sosyalist ülkelerde özelleştirilen kamu şirketlerinin devralınması, liberalleştirilen dış yatırım kurallarından yararlanılması, ölçülemez büyüklükte arazilerin arama ve işletme ruhsatlarının elde edilmesi bu alanda çalışan çok uluslu şirketler için geniş bir çalışma alanı yaratmıştır. 1980'lere kadar dünya madenciliğinin ağırlığı ABD, Kanada ve Avustralya gibi gelişmiş birkaç kapitalist ülke ile sosyalist ülkelerde iken, yaratılan çevre sorunlarına yükselen karşı çıkışlar ve bu ülkelerde yüksek tenörlü cevher yataklarının azalması, düşen metal fiyatları ve alınması gereken çevre koruma önlemlerinin maliyetinin yükselişi nedeni ile son on yılda bu ağırlık bütününü ile az gelişmiş ülkelere kaymıştır. Başta Güney Amerika, sonra Afrika, eski sosyalist ülkeler ve Güneydoğu Asya ülkelerinde yoğun bir arama ve işletme kampanyasına girilmiş, örneğin, doksanlı yıllarda Afrika'daki arama harcamaları 5 kat arttırılmıştır.

Madencilik sektörüne yansıyan bunalımı aşmak için kendilerine yeni bir yaşam alanı bulmaya çalışan ulus ötesi şirketler girdikleri ülkelerde madencilğe konu olan ülkelerin dışsattım gelirlerinin artacağı, bu yolla sağlanacak gelirlerle kalkınmanın hızlanacağı ve yoksulluğun yenileceği propagandasıyla, küresel yaptırımları zorlayarak doğal kaynakların talan politikalarını uygulamaya başlamışlardır. Uygulana gelen politikalar sonucu bazı ülke topraklarının 2/3'sine kadar varan milyonlarca hektar alan, ulus ötesi şirketlerin kontrol una ruhsat olarak verilmiş, sağlanan olanaklarla, bu şirketler çoğu durumda hazır buldukları maden yataklarını yeni teknolojilerle hızla tüketirken elde ettikleri ürünü hiç bir kısıtlamaya uğramaksızın o ülkelerin dışına çıkarmışlardır. Maden kaynakları işletilirken yatağın en kârlı bölümü, kaymağı seçilerek farklı zenginlikteki tenörlere sahip cevher zonlarından en zengin kesimler, en kısa sürede ve en düşük maliyetle çıkarılıp işletmeler kapatılarak, çok büyük miktardaki daha düşük tenörlü cevher ise bir daha kolay kolay işletilemeyecek şekilde terk edilmiştir. Kendi ülkelerinde geçerli olan çevre yasalarının getirdiği standart ve kısıtlamalara bu ülkelerde uymayı düşünmeyen bu şirketler tarafından, arama ve işletme alanlarındaki yerli halk evlerinden ve topraklarından çıkartılmış, küçük ölçekli aile madenciliği yapan yüz binlerce insan bu sahalardan kovulmuş, çok sayıda çevre kazasına neden olunmuş, ormanlar, sit alanları yok edilmiş, akarsular, deniz kıyıları, tarımsal alanlar, hava kirletilmiştir. Atıklar arıtılmadan, çukurlar, yığınlar eski durumuna getirilmeden olduğu gibi terk edilerek, geriye bazı sahalarda yüzlerce yıl ortadan kalkmayacak kirlilik ve çirkinlik bırakılmıştır.

Bir araştırmaya göre, gelişmiş kapitalist ülkelerce yurt dışında yapılan her 1 dolarlık doğrudan yatırım 2 dolarlık bir dışsattım ve 1,70 dolarlık bir ticaret fazlası sağlamaktadır. Yani, bu ülkelerde yerleşik bir ulus ötesi şirket gelip Türkiye gibi bir ülkede bir maden işletmesi yatırımı yaptığı zaman, örneğin Kanada'nın dış ticaret fazlası artmakta, doğal olarak Türkiye'nin ki de bozulmaktadır.

Kısacası küreselleşen kapitalizmin, neoliberalizmin kurmaylarınca yönlendirilen Dünya Bankası'nın yaymaya çalıştığı tersine, endüstrinin gelişmesinin can damarlarından biri olan madencilik, dengeli ve çok yönlü bir kalkınma süreci yerine borç batağından çıkılması, yoksulluğun giderilmesi ve gelir eşitsizliğinin giderilmesinde bir araç olsun diye dışsattım için hammadde üretimine yönelik bir ekonomik etkinlik alanı olarak ele alındığında, bu ülkeler için tam bir çöküşün nedenidir. Küreselleşen dünyanın liberalleşme, ulusal sınırlamaların kaldırılması, madenciliğin az gelişmiş ülkelerin yeraltı zenginliklerinin ulus ötesi şirketlerin talanına açılması politikaları bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Küresel kurumların girdiği ülkelerde gelecek nesillerin de hak sahibi olduğu doğal kaynaklarımız yok edilmekte, ülkeler verimsizlik, yoksulluk, işsizlik, gelir adaletsizliği, yolsuzluk, göçler ve kirliliklerle baş başa bırakılmaktadır. Kuşkusuz dünyada bu politikalara kapılmamış bazı ülkelerin deneyimleri başka ülkelere ders olabilecek niteliktedir.

## ÜLKEMİZ VE MADENCİLİK

Türkiye, jeolojik özellikleri nedeniyle çoğu küçük ve orta rezervli ancak önemli sayıda maden çeşitliliğine sahip ve bazı maden kaynakları yönünden zengin bir ülkedir. Anadolu'muzun her tarafında, madenciliğin ilk olarak bu coğrafyada başladığını gösteren izler vardır.

Batıda gerçekleşen endüstrileşme devrimine ayak uyduramayan, bilimsel ve teknik gelişmelere seyirci kalan Osmanlı İmparatorluğu, kendi ekonomisi üzerindeki denetimini kaybetmeye başladığı 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Avrupa sömürgeciliğinin acımasız ekonomik güç ilişkilerine teslim olmuş, -sömürgeleşme sürecine girmiştir. Osmanlı Devletinin tüm doğal zenginliklerinin Avrupalı sanayicilerin hammadde kaynağı olmasının öyküsü böyle başlamıştır.

Osmanlı, madenlerini ağırlıklı olarak ordusuna silah ve cephane, hazinesine de sikke (para) temini amacıyla işletmiştir. Bu nedenle; kömür, bakır, demir, kurşun, altın ve gümüş dışında kalan madenler Osmanlı için ekonomik bir değer olarak görülmemiştir. Cevherleri mamul maddeye dönüştürme düşüncesi gündeme bile gelmemiştir. Kuşkusuz bunda sanayileşmeden uzak duran bir toplumun batılı sömürgeciler tarafından yönlendirilmesi etkili olmuştur. Batılılar Almanya, Fransa, İngiltere, Rusya) ise bakır, krom, kurşun, bor ve kömür madenleri ile ilgilenmişler ve küçük işletmeler kurmuşlardır.

Tanzimat Fermanı, Anadolu'daki zengin endüstri hammaddelerinin yurtdışına çıkışının başlangıcı olması açısından bir milattir. Daha sonra çıkartılan Islahat Fermanı, 1700'lü yılların ikinci yarısında Fransızlara tanınan haklar, Baltalimanı Antlaşması ve 1838'de İngiltere ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ile yabancılar Türkler ile eşit duruma getirilmiş, dışardan her türlü mala gümrüksüz ithal izni verilmiş, eski kapitülasyonlar yeni ayrıcalıklarla desteklenerek yenilenmiş ve devletin bütün tekelleri kaldırılmıştır. Batılılara tanınan gümrüksüz ticaret hakkı sayesinde, pazar yabancı sermayenin denetimine girmiş, sanayileşmiş Avrupa ülkelerinin Osmanlı'ya bakışı "*hammadde kaynağı*" şekline dönüşmüş ve bu bakış açısı hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze değin süregelmiştir. 1858 yılında İzmir-Alsancak tren istasyonunun temel atma töreninde dönemin İngiltere İstanbul Büyükelçisi Lord Stratford de Redcliffe'nin şu sözleri ibret vericidir: "*Bu*

*demiryolunun sanayi ürünlerimizin Türkiye'ye girişini kolaylaştıracak faydalı bir sermaye yatırımı olacağını umuyoruz. Hepimizin bildiği gibi Türkiye'nin yeniden canlandırılmasında Avrupa'nın her zamankinden daha çok çıkarı vardır. Batı uygarlığı levent kapılarına geldi dayandı. Şimdiye kadar geçmeyi pek başaramadığımız bu kapılar ardına kadar açılmazsa, kendi çıkarlarımızın doğrultusunda zor kullanarak bu kapıları açacak ve isteklerimizi kabul ettirecek güce, hatta daha fazlasına sahip olduğumuzu herkesin bilmesini isterim. Türkiye'nin damarlarına yeni ve taze kan aşılacak olan bu demiryolu gibi üretken girişimleri desteklemek, hükümetimizin en başta gelen görevleri arasındadır."*

1854 yılında Kırım savaşı yüzünden başlayan ve bunu izleyen 20 yıl içinde 15 kez dış borç alacak olan Osmanlı İmparatorluğu, borçlanma sürecinde sadece 6 yıl sonra bu borçların faizini bile ödeyemez hale geldiğinden, borçların geri ödenmesi için yeniden borçlanmaya gidilmesi şeklinde bir kısır döngüye girilmiş, Galata bankerlerinden dahi iç borç almaya başlamıştır. Bu süreç sonunda Osmanlı Devleti borçlarını 1875 yılında artık borç ödemelerini durdurduğunu, yani iflas ettiğini açıklamıştır. Ödemeleri aksayan Fransız, İngiliz, İtalyan ve Avusturyalı dış alacaklılar, Galata bankerlerini aradan çıkararak, devletin gümrükler başta olmak üzere en önemli gelir kaynaklarını kendi alacaklarına karşılık çıkarttıkları 20 Aralık 1881 tarihli Muharrem Kararnamesi ile toplayarak, Osmanlı'nın ve daha sonra genç Türkiye Cumhuriyeti'nin elini kolunu bağlayacak olan Düyunu Umumiye İdaresi'ni kurmuşlardır. Düyunu Umumiye ile birlikte Osmanlı Devleti'nin gelir kaynakları ve ithalat ve ihracat rejiminin kontrolü yabancıların eline geçmiş olmaktadır.

Düyunu Umumiye'ye terk edilen gelir kalemleri içinde madencilik yer almamıştır. Çünkü, Düyunu Umumiye'ye devredilen gelirler doğrudan Osmanlı Devleti vatandaşları tarafından yürütülen zirai ve ticari faaliyetler üzerinden alınan vergiler niteliğindedir. Madenler ağırlıklı olarak yabancılar tarafından işletildiğinden, bunlardan alınan vergilerin yüklenicileri de Avrupa devletleriyle yapılan kapitülasyon anlaşmalarıyla kişisel vergiden muaf tutulan yabancılarıdır.

Sömürgeci Avrupa devletlerine tanınan bu ayrıcalıklar, kapitülasyonlar ve süreğen hale gelen borçlanma politikaları (istikrazlar), devleti sömürgeciliğin acımasız pençelerine kaptırmış; giderek bozulan ekonomi, siyasi, sosyal yaşam "hastayı" ağırlaştırmıştır.

Bu dönemde üretim ve ticaretten gelen kazancın çoğu yabancılar ve yabancı uyruğa geçmiş olan Osmanlı tüccarlara gidiyordu. Ayanın ve de yerli sermayenin güçlenişini merkezi otoriteye karşı bir tehdit olarak gören Osmanlı Devleti, bu gelişmeye göz yummuştu. Yine bu dönemde Osmanlı devletine gelen yabancı sermaye madencilik, mali, bayındırlık ve ticari girişimler üzerinde yoğunlaşıyor özellikle tarım ve sanayiye yönlenmiyordu. Bu durum 19. ve 20. yüzyılın değişmeyen bir tablosu olarak kaldı. Bu tablo hiç kuşkusuz kendisini yüzyıllardır bir parçası olarak gördüğümüz batının, Avrupa'nın ve ona ait sermayenin hala bize bir sömürge süjesi olarak bakışının somut bir göstergesiydi.

1914'de I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, Osmanlı yarı-sömürge devleti, yutulmak üzere Avrupa emperyalist devletlerinin masasına yatırılmış, 1918 Mondros Mütarekesi ile, emperyalistlerin bu açgözlülüğüne Osmanlı sultanı kayıtsız şartsız teslim olarak yanıt vermiştir. İki yıl sonra da Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını tescillendiren Sevr Anlaşması imzalanmıştır.

Milli Mücadele Hareketi sonunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu'ndan her açıdan bir enkaz devralmıştı. Siyasi bağımsızlığı pekiştirmenin yolu ekonomik bağımsızlıktan geçtiğini bilen Cumhuriyetimizin kurucuları sanayileşmek amacıyla, başta yeraltı zenginliklerimiz olmak üzere tüm varlıklarımızı yabancıların ve Osmanlı Devleti'nin palazlandığı yerli işbirlikçilerin sömürülerinden kurtarma çalışmaları sürdürülmüştür.

Sömürgeciler, Osmanlı döneminde kendilerine sağlanan imtiyazları muhafaza etmek için direnmişler, yeni kurulan devletin acil nakit ihtiyacı olması, madencilik işletmesi için gereken kalifiye eleman ve donanım bulunmaması nedeniyle, Cumhuriyetin ilk döneminde yapılan millileştirmelerden bazı alanlarda önemleri kavranmadığından kurtulmayı başarmışlardır. Hatta, ülkemizin bor yatakları, Milli Mücadeleden sonra da, uzun yıllar Avrupa'nın özellikle borik asit üretimi için en önemli hammadde kaynağı olmaya devam etmiştir.

Madenciliğimizin ülkemizin geleceğindeki rolü ve önemini özellikle çok doğru bir biçimde kavramış oldukça sağlıklı biçimde değerlendiren Cumhuriyetin kurucu kadroları, yeraltı zenginliklerimize gerekli altyapı yatırımları ile sahip çıkılabileceği gerçeğiyle 1924 yılında maden mühendisi yetiştirmek üzere Zonguldak'ta "Yüksek Maadin ve Sanayi Mektebi" adıyla bir okul açmışlardır. 1925 yılında ise maden işletme ve kredi sağlama amacıyla Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur.

İzmir İktisat Kongresi'nde yabancı sermayenin Türk yasalarına uyma koşuluyla faaliyet gösterebileceği benimsenmiş, kabul edilen kalkınma ve sanayileşme politikaları doğrultusunda, devlet, özel sektörün gelişmesini teşvik etmek amacıyla, 28 Mayıs 1927'de, 1055 sayılı Teşvik

Yasası'nı çıkarmıştır. Bu koşullarla yabancı sermaye, kömür, bakır, bor ve krom maden işletmeciliği başta olmak üzere, bu sektörde ortaklıklar şeklinde faaliyetlerine devam etmiştir. Fakat, 1923 yılında başlayan bu model istenen başarıyı sağlayamamış ve 1932 yılında yeni bir değerlendirme ile devletçilik politikaları benimsenmiştir.

1930'lu yıllara kadar, gerek Osmanlı Dönemi ve gerekse Cumhuriyet döneminde, ülkenin doğal kaynaklarının tespitine yönelik bilimsel çalışmalar yapıldığını söylemek mümkün değildir. Madencilik potansiyelimizden azami derecede yararlanmak için maden aramalarına başlanması gerektiği bilinciyle, 14 Haziran 1935 tarih 2804 sayılı Yasayla maden Aramaları yapmak üzere MTA ve 2805 sayılı Yasayla ise madencilik, enerji üretimi ve dağıtım alanlarında faaliyet göstermek üzere ETİBANK Atatürk'ün direktifleriyle kurulmuştur.

MTA'nın bütün giderleri ile yatırımlarının her yıl devlet bütçesinden karşılanması prensibi ile;

1. *memleketimizde işletilmeye elverişli maden yatağının bulunup bulunmadığını,*
2. *işletilen maden ve taşocaklarının da daha faydalı surette işletilmelerinin neleri gerektirdiğini*

araştırmak, fenni ve jeolojik tetkikler, kimyasal tahliller yapmak, proje ve raporlar hazırlamak, verimlilik hesapları yapmak, bütün teknik ve bilimsel işleri görmek, memleketin madenlerinde ve maden sanayiinde mühendis ve kalifiye eleman yetiştirmek üzere kurulmuştur. Lüzumlu ve yararlı görülen sahalarda arama yapabilmesi için de arama ruhsatı alma sorumluluğundan muaf tutulmuştur.

Etibank'a, kuruluş kanununun 5.Maddesiyle, MTA'nın araştırmaları sonucunda verimliliği ve işletilebilirliği tespit olunan maden sahalarında bakanlığın onayı ile işletmeler kurup, üretimi gerçekleştirmek görevleri verilmiştir. MTA, ekonomik değere haiz sahaları ilgili bakanlık kanalıyla Etibank'a devretmeye, Etibank da, bu kaynakları işletmeye zorunlu kılınmışlardır. Ülkemizin yeraltı kaynaklarını işletmek ve değerlendirmek, sanayiimizin ihtiyacı olan maden ve endüstriyel hammaddeleri üretmek ve dağıtımını yapmak üzere kurulmuş olan Etibank'a bu yasayla. ruhsat alabilme, ruhsat devretme, elde ettiği hakları ya da hisseleri başkalarına satma ve her türlü cevheri ve hammaddeyi alıp satabilme yetkileri de verilmiştir.

Madenciliğimizde bir dönüm noktası olan bu iki kurumun kuruluş kanunları, madencilik sektörüne yeni bir anlayış getirmiştir. Devletin öncülüğünde sanayi ve enerji yatırımları ile doğal kaynakların aranması, üretimi ve ürün maddeye dönüştürülmesi çalışmalarına hemen başlanmış, özellikle 1970'lere kadar madencilikte çok büyük mesafeler alınmıştır.

Kısacası, Cumhuriyet Türkiye'si, madenciliğin Anadolu'daki altın dönemidir. Bütün dünya az gelişmiş ülkelere örnek olması gereken atılımlar yaşanmış, ülke önemli bir madencilik sektörüne sahip olmuş, yapılan yatırımlarla örnek ve güçlü kamu yatırım kompleksleri kurulmuştur. Türkiye madencilik sektöründeki önemli gelişmeler, madenlerimizi işleyen yatırımların çoğu, 1960 Anayasası'nca öngörülen Planlı Politikalar çerçevesinde KİT'ler sayesinde gerçekleşmiştir. Yetmişli yılların ortalarına kadar süren bu dönem, daha sonra küreselleşen kapitalizmin önce ideolojik ve sonra finansal saldırısı ile yok edilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye bugün 53 farklı maden ve mineralin üretiminin yapıldığı, dünya madenciliğinde adı geçen 132 ülke arasında toplam maden üretimi açısından 28. sırada, üretilen maden çeşitliliği açısından ise 10. sıradadır. Dünyada ki metal maden rezervlerinin % 0.4'ü, endüstriyel hammadde rezervlerinin % 2.5'i, jeotermal potansiyelin ise % 0.8'i ülkemizdedir. Madenlerimiz; endüstriyel mineraller, metalik cevherler, doğal taşlar ve ferro alaşımlar olarak guruplandırılırlar. Dünya maden potansiyeli içerisinde ülkemizin payına bakıldığında; bor, krom, gümüş, alüminyum, kömür, linyit, mermer, trona, manyezit, nadir toprak elementleri, toryum, zeolit, barit, feldspat, kil, sodyum sülfat gibi madenlerde önemli miktarda rezerve sahip olmamıza karşın, sadece bazılarında rekabet gücümüzün yüksek olduğu görülmektedir.

Bugün için varlığı tespit edilen ülke madenlerinin toplam değeri, uzmanlar tarafından 2 trilyon USD olarak hesaplanmış olup Dünya toplamındaki payının da % 0,5'ler dolaylarında olduğu belirtilmektedir. Ülkemizde yılda 100 milyon tonun üzerinde maden üretimi yapılmakta olup, bu üretimin yaklaşık parasal değeri 2,5 milyar USD, ihraç edilen kısmı ise 500 milyon USD civarında seyretmektedir. 2000 yılında ülkemiz ekonomisini ayakta tutabilmek için 30 milyar dolarlık hammadde ithal edilmiştir. Bu ara malların çoğu doğrudan veya dolaylı olarak madenlerden üretilmektedir. Özellikle enerji hammaddelerinde dışa bağımlılık hızla yükselmektedir Yıllara göre maden ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde; maden ihracatımızdan elde ettiğimiz dövizin, ülkemiz kömür ithaline ödenen döviz bile karşılayamadığı görülmektedir. Ülkemizin ağır bir dış borç yükü altına girmesinin en önemli sebeplerinden birisi de budur.

Ülkemizde, Madencilik GSMH'daki payı 1986'da %2,11, 1999'da %1,48 2001 yılında ise %1,1 civarındadır. Bu oran ABD'de % 4.2, Almanya'da % 4.0, Kanada'da % 7.5, Avustralya'da % 7.7 olarak gerçekleşmiştir. GSMH'daki büyüme hızı ile karşılaştırıldığında madencilik ekonomiyeye katkısının her geçen yıl azaldığı görülmektedir. Verilere göre GSMH, 1981-2000 arasında yaklaşık 3 kat artarken, madencilik üretiminde ancak 1.75 kat artış sağlanmıştır. Öte yandan, toplam sabit sermaye yatırımları içinde madencilik payı 1985'te %8,17 iken, 1999'da %0,99'a inmiştir.

Aşağıdaki Tabloda ülkemizin maden çeşitleri bazında dışa bağımlılık oranları belirlenmeye çalışılmıştır. İthalattaki ürün çeşitliliğinden ve verilerin tam belirlenememesinden dolayı bağımlılık oran aralığı geniş tutulmuştur. Tabloda ayrıca dışa bağımlılığı sorun olan ve azaltılması gereken 12 maden sıralanmıştır.

Özellikle Enerji ve hammadde bakımından büyük ölçüde dışa bağımlılık kriz ve savaş dönemlerinde ulus güvenliğimizi de büyük ölçüde tehdit edecektir. Yaklaşık 8000 yıllık madencilik geçmişi olan ülkemizde, maden aranması, bulunması ve işletilmesi artık daha da zorlaşmaktadır. Varolan bazı kaynakların, özellikle Cumhuriyet öncesi dönemlerde verilen tavizler veya ayrıcalıklarla, bazen de Bor da olduğu gibi hileli bir şekilde, batı ülkelerine taşınıp tüketildiği bilinmektedir.

### Madencilik Sektöründe Dışa Bağımlılık

MADEN VE MİNERALLER		DİŞA BAĞ. ORANI
Kalay, Potasyum, Andaluzit, Titan, Zirkon, Platin, Elmas, Vanadyum, Lityum, Brom, İyot, Arsenik, Nikel, Kobalt, Uranyum, Wolfram, Nadir Toprak Elementleri, Rutil, Korindon, Berilyum		% 100
Altın, Molibden, Fosfat, Petrol, Kükürt, Doğal Gaz, Asbest, Refrakter Boksit	Dışa Bağımlılığı Sorun Olup Azaltılması Gerekenler	% 75 - 100
Taşkömürü, Kurşun, Mika, Alüminyum, Çinko		% 50 - 75
Demir Cevheri, Bakır, Fluorit		% 25 - 50
Kadmiyum, Grafit, Talk, Pirit, Gümüş, Manganez, Kaolin, Bentonit, Kuvars, Diatomit, Zeolit, Arduvaz, Kil		% 0 - 25
Bor, Mermer, Perlit, Linyit, Tuz, Krom, Sodyum Sülfat, Cıva, Ponza, Zımpara, Stronsiyum, Barit, Manyezit, Lületaş, Dolomit, Alçıtaşı, Antimuan, Gümüş, Boksit, Wollastonit, Kuvarsit, Şap, Silis Kumları, Feldspat, Vermikülit, Pyrofillit		% 0

Kaynak: Hammadde Güvenliği, Dr. İ. SEYHAN, E.CENGİZ, MTA.

Madencilik Sektörü fiyat dalgalanmalarına ve işletme risklerine çok duyarlı bir sektör olup geniş ürün çeşidi olan, bu kapsamda makine ve teçhizatı ile personelinin hareket esnekliğine sahip, alternatif piyasalar yaratabilen, meslek içi eğitim programları uygulayabilen, aramadan-pazarlamaya kadar AR-GE yatırımlarına kaynak yaratabilen büyük madencilik şirketleri uzun süre varlıklarını sürdürebilmektedir. Ancak, özel sektör madencilik, güçlü kamu madencilik güvencesi altında istikrarlı üretim yapabilir. Bu kapsamda, Etibank, TKİ ve TTK' nın küçültülerek özelleştirilmesinin ve/veya kapatılmasının ne özel sektöre ne de ülke madencilikine bir faydası olabilir Bu durum madenlerin "kremasını" yiyen, karı azamileştirmek için işin kolayına kaçan "özel girişimci"lerin yerine, "ülke çıkarları" nı gözeten "kamu girişimciliği"ni akılcı kılmaktadır.

Fakat, 1980 yılının 24 Ocak ekonomik kararlarının uygulamaya konulmasında yaşanan zorlukların 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile aşılmasının ardından, ülkemizde ulusal politikaların yerine açık açık küresel baronların desteğindeki çokuluslu şirketlerin politikaları uygulanmaya başlanmış, 24 Ocak kararlarıyla uygulanagelen ekonomik programlar sonucunda, bugün ağır bir borç yükü altına girmiştir. Ülkenin kalkınmasının ancak sabit sermaye ve eğitim ve araştırma geliştirme (AR-GE) yatırımlarına çok daha fazla kaynak ayıran politikaların uygulanması ile mümkün olacağı açıkken, yoğun sosyal ve kültürel propagandaların desteği ile ülkeyi ulus ötesi sermayenin denetimine sokan yapısal reformlar, özelleştirmeler vb sonuçta ulus devletimizi de yok edecek uygulamalar, ülkemizi sistem içinde bir çıkmaza sokmuştur. Madencilik sektörüne yansıyan bunalımı aşmak için hedef olarak seçtikleri ülkelerden birisi olan Türkiye'de de küresel yaptırımları zorlayarak doğal kaynakların talan politikalarını uygulamaya başlamışlardır. Özellikle 1980 yılından itibaren Dünya

Bankası ve IMF'nin güdümüne giren ülkemizde uygulayacakları politikalara engel olarak gördükleri yasal bazı hükümleri de, reform kisvesi altında, değiştirterek faaliyet alanlarında “dikensiz bir gül bahçesi” yaratmaya çalışmışlardır.

1983 sonrasında çıkarılan yasalarla yabancı sermayenin ülkemize girişi ve kolayca dolaşımı amaçlanmıştır. Yabancı sermayeye açılan en önemli alanlardan biri de madencilik olmuş, 1985 yılında çıkarılan 3213 sayılı Maden Yasası ile yerli ve yabancı sermayeye madencilik sektöründe önemli imtiyazlar tanınmıştır. 1994 yılında çıkarılan ve yap işlet devret modelini öngören 3996 sayılı yasayla da devletin hüküm ve tasarrufu altındaki madenlerin işletilmesi yabancıların imtiyazına açılmıştır.

Bu ara, kamu madencilik kurum ve kuruluşları siyasal güdülerle işlemez duruma getirilerek, özelleştirme yasalarının gündeme alınmasıyla 1986 yılından sonra KİT'ler teknoloji yenileme yatırımları yapılmayarak, istihdam yapısı siyasal müdahalelerle bozularak zarar eder duruma getirilmiştir. Yatırımlar kesilmiş; işletmelerin verimsizleşmesine ve yenilenememesine göz yumulmuş, varolan kuruluşlar parçalanarak kimi kapatılmış kimi de satılmıştır. Madencilik alanındaki istihdam hızla azalmıştır.

1935 yılında ülkemizin madensel hammadde potansiyelini ortaya çıkaracak, teknik ve teknolojik özelliklerini saptamak amacıyla kurulmuş olan Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü(MTA), 1985 yılında çıkarılan 3213 sayılı Maden Yasası ile arama çalışmalarını ruhsatlandırmada herhangi bir firmaya eşitlenerek, kuruluş gerekçesinde tanımlanan görevi artık yerine getiremez, yalnızca ruhsat alabildiği yerlerde çalışabilen bir kurum haline getirilmiş, böylece en önemli işlevi kısıtlanmıştır. Riski yüksek bir özellik taşıyan maden aramacılığında meydana gelen bu boşluk doğal olarak özel sektör tarafından da doldurulamamıştır.

Bir kamu kurumu olarak ülkemizin madencilik politikalarını yönlendiren ve adeta sektörün lokomotifi konumuna gelen, 500 milyon dolar satış, 300 milyon dolar ihracat 170- 180 milyon dolar kâr ile kaynak yaratan, 65 yıl önce Atatürk'ün direktifleri ile kurulmuş olan Etibank'ın bu işlevi, maden sahalarımızda da zaten gözü olan uluslararası tekelleri rahatsız etmiş, iştah kabartan olanakları ele geçirmek için planlar hazırlanmıştır. 1985 yılında Morgan Guarantee Bank tarafından hazırlanıp kabul ettirilen Özelleştirme Ana Planı gereğince, özelleştirilmesi sorunlara bir çözüm yolu olarak benimsetilmeye çalışılmıştır. Etibank'ın blok halde satılamayacağı gerçeği de göz önüne alınarak, kurumun parçalara ayrılarak elden çıkarılması önerilmiştir. Bu çerçevede Etibank için 1986 yılında hazırlanan Özelleştirme Ana Planı'na göre;

*Etibank bir holding şirketi olacak şekilde re organize edilecek,  
Karlı müesseselerdeki (bor, krom) öz kaynaklar satılacak,  
Bakır İşletmelerinin uzun vadeli karlılığını tespit amacıyla bir fizibilite çalışması yapılacaktır,  
Alüminyum işletmeleri yabancı şirketlere kiralanacaktır.*

Etibank'ta özelleştirme uygulaması için hazırlanan plan gereğince, kurumdan önce 1993 yılına gelindiğinde özelleştirilmek üzere bünyesinde bulunan bankacılık bölümü Etibank Bankacılık Anonim Ortaklığı adıyla bağımsız bir bölüm halinde Özelleştirme İdaresine devredilmiş, 02.03.1998 tarihinde satılmıştır. Böylece önce 1935 yılından beri yürütülen bankacılık ayrılarak finansal destek kolu yok edilmiştir. Etibank, 2001 yılında içi boşaltılmış olarak tekrar kamuya dönmüş ve 2001 yılı sonunda da kapanmıştır. Etibank'ın önemli bir bağlı ortaklığı olan Ankara Sigorta, 2000 yılında özelleştirilerek Emniyet Sandığı'na devredilmiştir.

Aynı yıl Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş. ve Çinkur A.Ş.'de özelleştirilmek üzere Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilmiştir. Karadeniz Bakır İşletmeleri için birkaç kez ihaleye çıkılmasına rağmen 2001 yılı sonu itibarıyla satılamamıştır. Çinko ve Kurşun İşletmesi (Çinkur) 1995 yılında İranlı, Kanadalı ve yerli bir firma ortaklığına 14 milyon dolar bedelle satılmış, daha sonra da kapatılmış, Türkiye'nin tek çinko üreticisi, aynı zamanda altın üretim teknolojisine de sahip olan tesisler çürümeye terk edilmiştir. Bugün ülkemizin tüm çinko ihtiyacı dışarıdan karşılanmaktadır.

Bu arada, 1994 ve 1995 yılında Ergani Bakır, Keçiborlu Kükürt, Halıköy Antimon, Uludağ Volfram tesisleri kapatılmıştır. Bunlardan sadece Ergani Bakır özel sektör tarafından işletilmektedir. Diğer tesisler hurdaya ayrılarak tasfiye olunmuştur.

Kalan Etibank Madencilik Genel Müdürlüğü ise 1998 tarihinde “madenciliğin önündeki engellerin aşılması, sektöre dinamik, üretken ve rekabetçi bir yapı kazandırılacağı” şeklinde kılıflı bir gerekçeyle, günün yöneticilerine ortaklık statüsü de verilerek Eti Holding A.Ş. unvanı ile yeniden yapılandırılmıştır. Etibank Genel Müdürlüğü, Holding çatısı altında Eti Bor A.Ş., Eti Dış Ticaret ve Pazarlama A.Ş., Eti Alüminyum A.Ş., Eti Gümüş A.Ş., Eti Krom A.Ş., Eti Bakır A.Ş., Eti Elektrometalurji A.Ş. adlarıyla 7 ayrı şirkete bölünmüştür. Böylelikle hem kurumun özelleştirilmesi için gereken altyapı hazırlanmış, hem de yaratılmış olan ek 150 adet üst düzey kadrolara kendi

yandaşları atanarak paye dağıtılmış ve hazırlanan kurumu yıpratma ve özelleştirme sürecinin daha da hızlanması için gerekli ortam yaratılmıştır. Önce Eti Bakır A.Ş., kısa bir süre sonra da kurumda kalan altı ortaklıktan Eti Gümüş A.Ş., Eti Krom A.Ş., ve Eti Elektrometalurji A.Ş. Özelleştirme İdaresi'ne devredilmiştir. Sıra Eti Alüminyum A.Ş. ile birlikte asıl hedef olan ve 150 yıldır üzerinde mücadele verilen bor sahalarına gelmiştir. Nihayet, kamuoyu ve meslek kuruluşlarının tüm tepkilerine rağmen çıkarılan 20 Aralık 2000 tarih ve 2000/92 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) kararında, bazı diğer işletmecilerle birlikte Eti Holding AŞ'nin özelleştirme kapsamına alınması ve hazırlık işlemlerinin 6 ay içinde tamamlanması kararı alınmış, ancak 6 aylık hazırlık süresince kamuoyundan gelen şiddetli tepkiler üzerine bu karar geri alınmış, kurum özelleştirme kapsamından çıkarılmıştır.

3 Kasım seçimleriyle kurulan 58. Hükümet ise Eti Bor A.Ş.'nin özerkleştirileceğini ve bir "Bor Araştırma Enstitüsü" kuracağını, devletin elinde bulunan ruhsatları özel sektöre devredeceğini, Özelleştirme idaresinde bulunan Madencilik ve Metalurji kuruluşlarını özelleştireceğini açıklamıştır.

Küreselleşme kurumlarının dayattığı özelleştirmeci ve yapısal dönüştürmeciler uygulamalar, madencilik kesimindeki kamu kurumlarının tam anlamıyla yıkımı olmuştur. Ülkemizde kamu eli ile kurulan ve yaşatılan madencilikle de entegre olmuş fakat bir kısmı ekonomik rezervlerin tükendiği gerekçesiyle kapatılmış veya özelleştirilmiş Zonguldak'ta kömür, Samsun, Ergani ve Murgul'da bakır, Seydişehir'de alüminyum, Karabük, Ereğli ve İskenderun'da Demir-çelik, Elazığ ve Antalya'da Ferrokrom, Bandırma ve Kırka'da Bor ürünleri, Kütahya'da Gümüş ve Azot sanayi tesisleri, Halıköy ve Konya'da cıva, Mazıdağı'nda fosfat, linyit sahalarının bütününe yakını vb. madencilik, metalurji ve kimya tesislerini bir anımsamak bile, kamu kuruluşlarının olmaması durumunda Cumhuriyet Türkiye'sinde sektörün ne halde olacağını göstermeye yetmektedir. Bunların özel girişimcilik eli ile gerçekleştirilebileceğinin düşüncesi bile kurulamazdı. Daha doğrusu, deyinilen bu kamu yatırımları olmasaydı, ülkemiz borda, manyezitte, kromda ve başka bir çok doğal kaynaktan olduğu gibi işlenmeden doğrudan dışsatımı olanaklı ve dış pazarlarca istenen bir kaynak için küçük yerli özel girişimciler ya da yabancı sermaye eli ile yapılan sınırlı işletmelerin dışında bu yapıda bir sektöre sahip olamazdı. Bu bağlamda, Türkiye madencilik sektörünün kamu ağırlıklı olmasını gerekli ve zorunlu kabul etmek Kamu işletmelerinin sorunlarını ele almak ve bundan da geleceğe yönelik dersler çıkarmak gerekirken, bu kamu kuruluşlarında yeni ve yenileme yatırımları durdurulduğundan beri madencilik toplam yatırımlar içindeki payı da hızla düşmeye başlamıştır.

Türkiye yer altı doğal kaynaklarını üretmek, hazırlamak ve ülke sanayisinin kullanımına sunmak zorundadır. Kıt kaynaklara sahip olan ülkemiz bu kaynakları sağlıklı şekilde üretmezse ithal etmek zorunda kalacaktır. Madencilik sektöründe gerek kamu gerekse özel sektörün çeşitli problemleri mevcuttur. Özünde madencilik sektörünün temel sorunu mülkiyet değil, sektörde kamu ve özel sektörü bütün olarak kavrayacak ciddi ve tutarlı bir madencilik politikasının uygulanmamasıdır. Sanayileşen bir Türkiye'nin değerlendireceği maden kaynakları mevcuttur. Ülkemizin gelişmesinde doğal kaynaklarımızın ekonomik katkısını verimli şekilde sağlayacak ciddi, tutarlı bir madencilik politikasının uygulanmasına ihtiyaç vardır. Madencilikte ana hedefimiz ülkemizi hammadde üretip satan bir kaynak olmaktan çıkarıp, sanayii ile entegre olarak dünya pazarlarında katma değeri yüksek uç ürünlerde söz sahibi bir ülke konumuna getirmek olmalıdır. Bunun için ülkemizin maden kaynaklarının üretimleri, bunları uç ürünlere dönüştüren metalurji, kimya, enerji v.b. gibi sanayi sektörleri ile beraber bir bütün olarak düşünülerek, yatırımların özellikle ihracata yönelik işlenmiş ürünler başta olmak üzere sanayinin temel girdisini oluşturan maden kaynakları için istikrarlı bir madencilik politikası oluşturmak olmalıdır.

Kısacası, 1980'den sonra hızla liberalleştirilmeye çalışılan madencilik sektörü, özelleştirmelere, liberalleştirilmelere, dış satıma yönelik gelişmesi için teşviklere karşın derin bir bunalıma düşmekten kurtulamamış, beklenen yabancı yatırım akışı da gerçekleşmemiştir. 1980'den bu yana ülkemizde çoğu mermercilik, bakır ve altın işletmeciliği için olmak üzere madencilik yatırımları yapmak üzere izin alan, güçlü sermaye yapıları, bilgi birikimleri ve gerekli teknolojilere sahip olmalarına rağmen, hiç biri ülke içinde metalurji ve kimya endüstrileri kurma düşüncesine sahip olmayan, arama çalışmalarında da daha önce MTA tarafından üretilmiş zengin bilgi dağarcığını kullanan 85 yabancı sermaye kuruluşunun getireceklerini belirttikleri toplam 275 milyon dolar sermayenin ülkemize yönelen toplam yabancı yatırımın yalnızca %0,9'u kadardır.

## **ÖZELLEŞTİRME**

Az gelişmiş ülkelerden emperyalist metropollere yeni kaynak aktarımı anlamına gelen bu politikaların temel araçlarından biri de özelleştirmelerdir. "*Özelleştirme en genel ifadesiyle kamu mülkiyetinde bulunan bazı üretim araçlarının kısmen veya tamamen özel kesime devredilmesi ya da özel kesimin kamu kesimi aleyhine alan kazanmasıdır. Böyle bir politikanın kapitalizmin bu aşamasında ortaya çıkması ve özelleştirme için ileri sürülen savların sağlam ekonomik temellerden*



yoksun olması, konunun teknik olmasından ziyade ideolojik olduğunu ortaya koyar. Bu ideoloji önce batı dünyasında ülkelerin içinde buldukları koşullardan kaynaklanarak ortaya çıkmış, daha sonra da bu ülkeler ve bu ülkelerin etkin oldukları uluslararası sermaye örgütlerince gelişmekte olan ülkelere telkin edilmekte hatta dayatılmaktadır.(...) Özelleştirme; uluslararası sermayeyi ağır dış ve iç borç yükü altında bulunan siyasal kadro ve hakim güçler ile yerli sermayeyi, çıkarlarının çakışma noktasında birleştirmiştir.(...) Devletin küçülmesi tezi, bir yandan devletin kamusal ve sosyal fayda açısından hizmetleri ve yükümlülüklerini ortadan kaldırarak sosyal devlet olgusunu budarken; geniş bir halk kitlesini piyasa güçlerine terk ederek, yoğun bir sendikasılaşmaya, kâr lehine ücretlerin düşmesine ve fiyat artmasına yol açacak ve ilerde sosyal devlet görünüşünden yoksun olan bu politikalar gelir dağılımının daha da bozulmasına ve çok ciddi sosyal patlamalara neden olabilecektir."(Özelleştirme ve Türk Silahlı Kuvvetleri.-Harp Akademisi yayınları, Mayıs 1998)

Hepimizin bildiği gibi ülkemizdeki KİT'ler yaşanan tarihsel ve toplumsal koşullardan doğmuş, Cumhuriyetin ekonomik kalkınmanın lokomotifini olmuş ve ülkemizin bugünkü seviyelere erişmesine önemli katkılar sağlamışlardır. Özellikle demir dışı madencilik alanında faaliyet gösteren Eti Holding gibi kuruluşlar, çalışma alanlarının özellikleri nedeniyle sadece doğal kaynaklarımızın değerlendirilmesi fonksiyonunu yüklenmemiş, sanayileşme, istihdam, bölgesel kalkınma, gelir dağılım dengesi, kaynak yaratma ve belli sektörleri destekleme gibi çok yönlü işlevleri yanında üretim için gerekli nitelikli istihdamın zorunlu kıldığı eğitim, beslenme, konut vb. gibi alanlarda da farklı derecelerde de olsa büyük yararlar sağlamıştır.

KİT'lerin bu işlevlerinden ideolojik olarak rahatsız olan kapitalist ülkeler, bilim ve teknoloji alanlarındaki gelişmelere paralel olarak kazandıkları yeni olanaklara sermaye birikimlerini de katarak dünyaya empoze etmeye başladıkları "yeni dünya düzeni", "küreselleşme" vb. adlarla tanımladıkları, aslında emperyalizmin yeni bir versiyonu olan ideolojilerinin uygulanması için gereken altyapıları hazırlamak, sömürüyü kaynağından itibaren denetlemek için dış pazarlarda, özellikle stratejik ürün sahalarında üretici olarak bizzat bulunmak, yabancı ülkelerde iddialı oldukları sahalarında güçlü kamu işletmeciliğinin kaçınılmaz rekabetini ortadan kaldırarak yeni yatırımlar yapmak yerine stratejik alanlarda hazır üretim tesislerini değerinin altında satın alma yoluna gitmeye başlamışlardır. Bu amaçla, ülkelerdeki egemen sınıflarla dış ve iç borç, enflasyon, işsizlik ve dengesiz gelir dağılımı şeklinde açığa çıkan ve kurulu düzeni tehdit eden iç bunalımı kendi lehlerine çözmek, sosyal devlet anlayışını ve sendikal faaliyetleri tasfiye etmek ve nihayet kendisi için rekabette artık bir ayak bağı haline gelen KİT'lerin varlığını ideolojik olarak daraltmak amacıyla işbirliğine gitmişlerdir. Böylece, uluslararası tekellerinin bu işbirlikçileri, temsil ettikleri sınıfın siyasi temsilcileri olarak artık halkta büyük tepki gören politikalarını "yeni düzen" adı altında tüm topluma benimseterek, kendi örgütlülüklerini ve uzun vadeli çıkarlarını koruma olanağına kavuşmuşlardır.

Egemen çevreler, ulus ötesi tekellerin yönlendirdiği ideolojik uygulamalar sonucunda halkın içinde bulunduğu olumsuz koşulların nedeni olarak kamu kuruluşlarını ve devletçi politikaları göstermiş, çözüm olarak gösterdikleri özel girişimi ve serbest piyasa ekonomisini kitlelerde yüceltmek amacıyla ideolojik teröre dönüşen yoğun bir propaganda yürüte gelmişler, kamuoyunu ikna etmek için ulus ötesi bağlantıları genellikle gizleyip, özelleştirmeyi ulusal ekonominin, dolayısıyla halkın yaşadığı tüm sorunların çözümüne yönelik bir anlayış biçiminde sunmuşlardır. Böylece, başlangıçta kamuoyunun özelleştirme yönündeki desteğini kazanmak üzere güçlendirilen asılsız önyargılar, uygulanan ekonomik politikalar sonucunda kaçınılmaz biçimde oluşan verimsizlik ve giderek büyüyen açıkların da yardımıyla bu yaklaşımlar temellendirilmeye çalışılmıştır. Bu iki yönlü politika, hem kamuoyunun özelleştirme konusunda doğru yönde bilgilenmesi önlemiş, hem de zaten kronik hale gelmiş bulunan enflasyon ve işsizlik sorununun ağırlaşmasına ve kamu varlıklarının tahribatına yol açmıştır. Özelleştirmeden hiçbir yararı olmayan toplum kesimleri bile giderek KİT'lerin özel sermayeye devredilmesini ya da kapatılmasını, özellikle hayat pahalılığı ve işsizliğin önlenmesinde seçeneği olmayan biricik çözüm yolu gibi algılamaya başlamışlardır. Kamu kuruluşlarındaki halkımızı doğrudan etkileyen siyasi kadrolaşma nedeniyle süregelen verimsizlik ve yapılan aleni yolsuzluklar bu anlayışın benimsenmesine büyük katkı sağlamıştır.

Özellikle 1980 sonrasında izlenen rantçı ekonomi politikasını uygulamak üzere kamu kuruluşlarının başına getirilen üst düzey bürokrat tercihinde, nitelik değil rant sağlamaya yönelik olarak hakim siyasal erk ile işbirliğine gidecek kişisel ve/veya ideolojik yakınlık tek faktör haline gelmiştir. Bir taraftan "benim memurum işini bilir" gibi yaklaşımlarla çürümüşlük yaygınlaştırılmış, kamu hizmetleri akamete uğratılmaya çalışılmış ve varolan varlıklar pasta niyetine bölüştürülmüş, öte yandan denetim mekanizmalarının çalıştırılmaması için yasal ve sözlü onayla yeniden yapılandırılma adı altında gereken altyapılar hazırlanmıştır. Tüm bu süreçler daha çok dışarıdan tepe noktalarına getirilen bürokratlar eliyle yürütülmüştür. Sonuçta, mülkiyeti halka ait olan ne varsa onları yağmalayan; soygun ve talanın hakim olduğu bir mekanizma ile Devlet işgal edilmiştir. Özelleştirme uygulamalarıyla birlikte başlayan bu KİT'leri yağmalama sürecinde kendilerini bu göreve getiren yerli

ve yabancı sermaye çevrelerine kul-köle olmuş en üst düzey KİT yöneticileri ve özelleştirme işini yürütenler, bu kurumlarda tam bir *batan geminin malları* anlayışıyla davranmışlar, ülkenin çıkarlarını korumak, halka hizmet etmek ve ekonomiyi geliştirmek gibi öğelerden tam anlamıyla uzak kalmışlardır. Kısacası, 1980 yılları ile uygulamaya başlanan *siyasal ve ekonomik sistem kendi bürokrasisini yaratmıştır*. IMF'li Düzen bürokratlarına tipik örnekleri olarak, "*Beyaz Enerji Operasyonu*" soruşturması sırasında TEAŞ Genel Müdürü Muzaffer SELVİ'nin, savcıya verdiği ifadesinde *ANAP'ın finansörü olduğu belirttiği Devlet Bakanı Rüştü Kazım Yücelen tarafından Etibank Genel Müdürlüğü üst makamlarına atanan kişilerle ilgili yolsuzluk söylemleri* [www.boraxtr.com](http://www.boraxtr.com) ve [www.elaziz.net](http://www.elaziz.net) adresli Web sitelerinde yer almaktadır.

Uluslararası sermaye, işlemlerinin önündeki tek engel olan ulus devletleri ideolojik saldırılarla bir bir yıkmaktadır. Bu süreç, sermayenin ideolojik propagandasını yürütmekle görevli akademik kılıklı işbirlikçi sosyal bilimcilerce bu politikaların ulusal çıkarımızmış gibi yutturulmaya çalışılarak, beyinlerimize işlenmektedir. Bu yolla bize getiremedikleri ülkeleri ise "*kredi vermeme*", "*ambargo*", "*askeri operasyonlar*" gibi yöntemlerle uluslararası örgütlerin şemsiyesi altında meşru bir kılıfa sokarak sisteme uyarlı duruma getirmektedirler. Bu konuda Kanadalı akademisyen Michael Hart, düzenlenen bir OECD yuvarlak masa toplantısında küresel sistemin kuralları hakkında şöyle konuşmaktadır: "*Hükümetler dünya üzerinde ekonomik etkinliklerin temel düzenleyicisi olarak ulusal ekonomik çıkarlarını nasıl koruyacaklardır? Daha küçük ülkeler için iki seçenek vardır; ya işbirliği ya da baskı; aynı hedefe yönelik yürüme ya da daha büyük güçlerin tiranlığını kabul etme(...)*"

Uygulana gelen politikalar sonucunda meydana gelen ekonomik krize çözüm olarak talep edilen krediler karşılığı ipotek edilen, halkımızın malı ve çocuklarımızın hak sahibi oldukları madenlerimizin, bir Bakan'ın deyimiyle "*işgüzar bürokratlarca*" altın tepside sunulması ise tarif edilemeyecek ölçüde düşündürücü, üzücü ve *Vatan Hainliği !* ile eşdeğerdir.

## **KROMİT, FERROKROM VE KROM**

Krom metali, başta metalurji ve kimya sektörü olmak üzere metal üretim, kaplama ve imalat endüstrilerinde en yaygın olarak kullanılan elementlerden birisidir. Krom, metalurji sanayiinde, ilave edildiği metallerin sertliğini, darbe aşınma ve sürünme mukavemetleri ile kimyasal olarak korozyon ve oksidasyon dirençlerini iyileştirirler. Sanayide kullanılan Kromun ana kaynağı ferrokrom olup, tamamına yakını metalurjik kalitede krom cevherinin(kromit) pirometalurjik yöntemlerle indirgenmesiyle üretilmektedir. Ferrokrom, son yıllardaki teknolojik gelişmelerin sağladığı teknik, dolayısıyla maliyet avantajları sayesinde üretimi ve tüketimi hızla artan Paslanmaz Çelik'in de ana katkı malzemesidir. Bu nedenle, kullanıldığı alanlarda hem alternatif olmamasından hem de temin edilme kaynaklarının pek güvenilir olmadığı gerekçesiyle başta ABD olmak üzere birçok sanayileşmiş ülke, kromit ve ferrokromu halen stratejik malzemeler olarak addetmektedirler.

Ülkemiz, miktar açısından değilse de, kalitesi ile Dünyanın önde gelen kromit ülkelerinden birisidir. Kuruluş veya kişilerce kromit ile ilgili yapılan tüm araştırma ve etütlerde, özellikle kalite ve fiyat açılarından değerlendirmeler yapılırken, Türk Kromiti olarak adlandırılan tenörü yüksek metalurjik kalite kromitlerimiz, en iyi kalite sınıfında baz olarak alınmakta ve diğer kaynaklarla ilgili değerlendirmeler bu baza dayanarak yapılmaktadır. Yaklaşık % 0.3 civarındaki payıyla ülkemiz, tespit edilmiş olan kromit potansiyel rezerv bazında halihazırda Dünyada yedinci sıradadır. Fakat, sahip olduğu metalurjik kalite diye adlandırılan ortalama yüksek tenör ve Cr/Fe oranlı ağırlıklı krom cevher sahaları, ülkemizi Dünyada önemli kromit üretici ülkeler arasına sokmaktadır.

Ülkemizde bu yüzyıl içinde yaklaşık 40 Milyon ton satılabilir kalitede krom cevherinin üretildiği belirtilmektedir. Üretilen kromit kaliteleri ile ilgili sağlıklı veriler bulunmamasına rağmen; neredeyse tamamı ihraç edilmiş olan bu kaynaklarımızın pazarlanmasında herhangi bir problemle karşılaşmadığının ifade edilmesi, ihracatın ferrokrom üreticisi ülkelere yapılmış olması ve son 25 yılda uzun süre ilk sırada bulunduğumuz ve ortalama 850.000 Ton/Yıl'ı bulan ihracat miktarı, ihraç edilmiş olan cevherlerimizin büyük çoğunluğunun oldukça yüksek tenörlü olduklarını göstermektedir.

Kromit üreticisi bazı ülkelerin kromit kaynaklarının katma değerlerini ferrokrom üretimine yönelik olarak artırma eğilimlerini karşılaştırdığımızda, (*Ferrokrom/Kromit Üretimi*) oranı olarak ifade ettiğimiz bu değer, ülkemizde daha önceki yıllara göre çok yavaşta olsa yükselmiş olmasına rağmen, 1988-1996 yılları arasındaki dönemde de belli başlı kromit üreticisi ülkeler arasında hala en düşük düzeydedir. Dünya potansiyel krom cevheri rezervlerinin sırasıyla yaklaşık % 74, %12.5 ve % 0.80'ine sahip G. Afrika, Zimbabve ve Hindistan'da *Ferrokrom/Kromit Üretimi* oranı değerleri, 1996 yılı verilerine göre sadece % 0.3'lük bir paya sahip olan ülkemizin 3.3, 4.2 ve 2.1 katıdır. Öte yandan, Dünya Kromit İhracatı içindeki ülkemizin konumu ise daha da çarpıcıdır. Deyinilen dönem verilerine göre ülkemiz önemli kromit üreticisi ülkeler arasında yaklaşık % 22'lik ortalama ihracat payıyla dönem içinde G. Afrika'dan sonra gelmektedir. Mevcut verilere göre bu üretim temposuyla yaklaşık sadece 20 yıllık potansiyel krom cevheri rezerv ömrüne sahip olmamıza rağmen, dönem

içinde ortalama yıllık ihracatımızın rezervlerimizdeki payı % 3.3 civarında seyretmektedir. Bu değer, rezerv ömrü 1326 yıl olan G. Afrika'nın 160 katı, rezerv ömrü 126 yıl olan Kazakistan'ın 17 katı, rezerv ömrü 85 olan Finlandiya'nın 30 katı ve rezerv ömrü 55 yıl kadar olan Hindistan'ın 5 katıdır.

Şüphesiz krom cevher kaliteleri ülkeden ülkeye değişmektedir. Fakat, ülkemiz cevherlerinin daha çok metalurjik kalite ağırlığında olması durumu daha da kaygılı hale sokmaktadır. Diğer kromit üreticisi ülkelerle kıyaslandığında, bir zamanlar oldukça yüksek olan rezervlerimiz, kalitesi nedeniyle varolan uluslararası piyasalardaki talep ve yüksek fiyatının cazibesine kapılarak, ihraç edilerek hızla tüketilmiş, gerçekte yurt dışına değerleri çok büyük meblağlara varan kaynak aktarılmıştır. Neredeyse tüm kromit üreticisi ülkelerde, daha önceki yıllarda da var olan, sahip oldukları hammaddelerin katma değerlerini yükseltme eğilimi bariz olarak görülürken, ülkemizde bu oranın neredeyse sabit kalması oldukça düşündürücüdür. Ancak bilinmelidir ki, kromit kaynaklarımızın mevcut rezervlerden çok daha fazla olduğuna dair savların da herhangi bir garantisi yoktur.

## **ETİ KROM A.Ş.**

Cumhuriyet hükümetleri, sanayileşme planları çerçevesinde sahip olduğumuz kromit rezerv ve kalitesinden katma değerlerini artırarak yararlanma politikaları gereği, yabancı sermaye ile kurulmuş ve daha sonra Etibank'a devredilen 10.000 Ton/Yıl kapasiteli düşük karbonlu(DK) ferrokrom üreten Antalya Elektrometalurji Sanayii İşletmesi'ne ilave olarak yüksek karbonlu(YK) ferrokrom üreten Elazığ Ferrokrom İşletmesi yatırımını gerçekleştirmişlerdir.

Ülkemizde Yüksek karbonlu ferrokrom üretimi Eti Krom A.Ş. Ferrokrom Fabrikasında toplam kapasiteleri 150.000 Ton/Yıl olan, Japon Mitsubishi Corporation firması ile yapılan bir proje anlaşması çerçevesinde kurulan A ve Outokumpu/Elkem ortak projesi ile kurulan B Tesislerinde üretilmektedir. İşletmeye alındıklarından bugüne kadar maalesef her iki tesiste de kurulu kapasitelerinde üretim yapılamamıştır. A-Tesisinde kapasite kullanım oranı en yüksek değere % 87, B-Tesisinde ise % 56.5 ile 1998 yılında erişilmiştir.

Sorunların ağırlıkta olduğu ve Dünyada yaygın olarak kullanılan bir teknolojiye sahip olan B-Tesis, kapasite ve verim açılarından birbirleriyle ilintili olan kurulu yedi ana birimden oluşacak şekilde projelendirilmiş, fakat daha sonra işletmece Sinter-Pelet'in alternatifi olarak lanse edilen bir Briketleme Tesisi ilave edilmiştir:

1. *Hammadde Stoklama ve Besleme Sistemi*
2. *Peletleme-Sinterleme Ünitesi*
3. *Ön ısıtma Ünitesi(Döner Fırınlara)*
4. *Elektrik Ark Fırınlara(Ferrokrom Üretim Ocakları)*
5. *Gaz Temizleme ve Değerlendirme Sistemi*
6. *Metal Döküm, Triyaj ve Kıрма Eleme Ünitesi*
7. *Cüruf Granülasyon ve Siyanür Giderme Sistemi*

Bu birimlerden, "Gaz Temizleme ve Değerlendirme Sistemi" ile "Ön ısıtma Fırınlara" yapılan testler dışında endüstriyel bazda şimdiye kadar hiç çalıştırılmamış, "Sinter-Pelet Ünitesi" nde ise nadiren ve çok kısa sürelerle üretim yapılabilmektedir.

Gaz Temizleme ve Değerlendirme Sistemi; ark ocaklarındaki reaksiyonlar sonucu oluşan gazların hem yapısındaki % 70-90 oranında sahip olduğu yanıcı Karbon monoksit(CO)'den kaynaklanan enerji potansiyelini değerlendirerek üretimde kullanılan elektrik enerjisinin maliyetteki payını düşürmek hem de yarattığı çevre kirliliğini önlemek amacıyla fırınlardan çıkan gazları yapısında bulunan toz bileşenlerinden arındırmak amacıyla kurulmuş, ancak bir fırından çıkan gaz ile yapılan 10 günlük bir test çalışması akabinde gerek fırınlardaki rejim bozuklukları nedeniyle yeterli miktarda gaz oluşmaması, patlayıcı ve zehirleyici olan gazın emniyet aksamlarının yeterli ve verimli olmaması gerekse hassas ve çok dikkatli bir işletmecilik gerektiren sistemi çalıştırabilecek kalifikasyonda eğitilmiş eleman bulunmaması ve sistem artığı olan siyanürlü suların içme suyu ve baraj gölüne karışması olasılığı vb.. gerekçelerle endüstriyel bazda çalıştırılmamıştır. Sistemin kurulu olduğu halde çalıştırılmamasının neden olduğu kaybın müesseseye maliyeti oldukça yüksektir. Halihazırda üretimde kullanılan özgül elektrik tüketiminde en az 700-800 Kwh/Ton kadar bir tasarruf potansiyeli karşılığı 12-14 MW enerji atmosfere bırakılmaktadır.

Sinter-Pelet Ünitesi'nde ise yaş pelet üretimine Mart 1988'de başlanmış olmasına rağmen, üniteye meydana gelen arızalar ve bir bölüm ekipmanın işletilmesinde karşılaşılan güçlükler yüzünden sürekli ve verimli bir çalışma yapılamamıştır. 120.000 Ton/Yıl olan kurulu kapasitesine rağmen, üniteye bugüne kadar sadece 48.000 Ton civarında sinter-pelet üretimi gerçekleştirilebilmiş, devrede olduğu sürece pişirme fırınlarında, yakıt olarak karbon monoksit gazı değil, kurulu gaz temizleme ve değerlendirme sistemi devreye girmemiş olduğundan, gaz temizleme sisteminde

olabilecek muhtemel aksaklıklarda sinter-pelet üretimini durdurmamak için yakma sistemi kurulu bulunan mazot kullanılmıştır. Bu tesis yaklaşık üç yıldır atıl durumdadır.

Ark Fırınlarından birincisi 1989 yılı Şubat, ikincisi ise 1990 Kasım ayında devreye alınmış olmasına rağmen, Eti Krom A.Ş. Genel Müdürlük yetkililerine göre projede öngörülen hammadde miktar ve kalitesindeki aksaklıklar, besleme sistemleri ve fırın donanımlarındaki mekanik ve elektrik arızaları ve ön ısıtma fırınlarının çalıştırılmaması vb.. gibi nedenlerle dengeli bir çalışma rejimine geçilememiş, güçleri 20MW'ı, kapasite kullanım oranı % 56.5 'u aşamamıştır. En az 10 yıl kadar olması gereken fırın ömürlerine rağmen, fırınların iç refrakterlerinin kısa sürede aşınıp çelik gövdelerin üretimi büyük ölçüde aksatacak düzeyde deformasyona uğraması neticesi üretimde durma noktasına gelindiğinden, İşletme yönetimi kararı üzerine, 1.Fırın 1995 yılında çelik gövde ve tüm refrakter malzemeler Elkem(Norveç) ile yapılan anlaşma gereği ithal edilerek yeni bir mühendislik tasarımıyla yenilenmiş ve Kasım 1995'te işletmeye alınmış olmasına ve tesisteki koşullara daha uygun yeni bir refrakter mühendislik tasarımının geliştirilip uygulandığı belirtilmesine rağmen, fiziksel bazı deformasyonlar nedeniyle bu fırın yine de tam kapasiteye çıkamamıştır. 2.Fırın ise halihazırda düşük kapasite de olsa çalışmaya devam etmektedir. Bu yılın ilk iki ayında her iki fırında kapasite kullanım oranları ortalama % 40 dolaylarındadır.

Tüm ham ve yardımcı maddelerin ark fırınlarına beslenmeden önce, yakıt olarak ark fırınlarından çıkan CO gazı veya mazot kullanılarak yapılacak ön ısıtma ile, hem enerji tasarrufu sağlamak hem de 1000 °C'ye çıkan ortam sayesinde ark fırını içindeki prosesin hızlanarak üretim veriminin artması ve dengeli bir ark fırın işletmesi koşulları yaratılmak amacıyla projelendirilip kurulmuş bulunan Ön ısıtma Ünitesi, montaj akabinde, yabancı uzmanların nezaretinde fırınlarda üretim olmadığından boşta çalıştırılabilmiş ve yükte çalışmalarına yönelik testler yapılmış, ancak bu test çalışmalarından bu yana fırınlar devreye sokulmamıştır. Hammaddeler halihazırda ön ısıtma fırınları by-pass edilerek ark fırınlarına beslenmektedir.

Öte yandan B Tesisinde karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi soderberg elektrotlardır. Antalya'da bulunan Eti Elektrometalurji A.Ş.'nin fabrikasındaki kurulu Soderberg Tesisi tarafından üretilip Eti Krom A.Ş.' ye sevk edilen soderberg elektrotlarının performansı konusunda daha çok kaliteden kaynaklanan ve kullanım sırasında işletmede önemli ölçüde üretim miktar ve verim kaybına yol açan problemler bulunmaktadır. Eti Krom A.Ş.'nin 1997 yılında hazırladığı bir rapora göre, elektrot sistemindeki arızalar ve düşük güç nedeniyle meydana gelen üretim kayıplarının önemli ölçüde elektrot kırılmalarından kaynaklandığı, bu nedenle 1994-1997 döneminde ferrokrom üretim kayıpları toplamının 6779 Tonu bulunduğu belirtilmektedir.

Hazırlık aşamalarında yapılan tüm uyarılara rağmen İşletme, Ferrokrom Tesislerine, salt görünüşleri ve yanıtıcı olan soğukta mukavemetleri yönüyle Sinter-Pelet Tesisi'ne alternatif olarak Briket Ünitesi'ni projelendirip kurdukmuştur. Briketleme gibi Sinter-Pelet sürecinin ilk aşaması olan Peletleme işlemi de fiziksel bir olay olmasına rağmen, peletlere gerekli mukavemeti sağlayan ikinci aşamadaki sinterleme de(pişme), tamamen kimyasal bir yapı değişikliği süreci geçirildiği, böylece ferrokrom üretim prosesini düzenleyici bir fonksiyona getirildiği gerçeği dikkate alınmamıştır. Nitekim, Finlandiya'nın Tornio, Hindistan'ın Tisco ve bazı G. Afrika ferrokrom tesislerinde uzun süre kullanıldıktan sonra olumsuz sonuçları nedeniyle, briket kullanımı durdurulmuş, Sinter-Pelet ürünü kullanılmasına yönelinmiştir. G. Afrika da halen iki adet Sinter-Pelet Tesisi kurulması çalışmalarına devam edilmektedir.

## **SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR**

Modern bir anlayışla projelendirilmiş olan B-Tesisindeki birimlerin montajlarının proses akışına paralel olmayan şekilde farklı tarihlerde bitirilmiş olması, bu birimlerin genelde boşta devreye alınmasına neden olmuş; bu durum, ünitelerin çalışmaları ve verimleri ile ilgili yapılan performans testlerinin yeterliliği ve sağlıkları konularında tereddütler yaratmıştır. Üretimde hem enerji tasarrufu sağlamak ve üretim verimini artırmak, dolayısıyla üretim maliyetini düşürmek, hem de fırınlardan çıkan gazları yapısında bulunan ve çevre ile çalışma atmosferi kirliliği yaratan tozlardan arındırmak için kurulu bulunan tesiste, gerek proses verimi gerekse işletme ekonomisi yönünden önemlerine binaen çalışmayan birimlerle ilgili sorunlar çeşitli yazı, rapor, toplantı ve platformlarda gündeme gelmiş, çözümler ile ilgili birçok temas, çalışma ve öneri yapılmış, fakat ne yazık ki sorunların kaynakları ve çözüm önerileri yönüyle çoğu teknik ve ekonomik olarak geçerliliği olmayan, tesisin tasarım felsefesine aykırı olmaları nedeniyle bu önerilerin hiçbirini hayata geçirilememiştir.

B-Tesisinin tüm birimlerinin performansları bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlıdır. B-Tesisine ait birimlerin tümünün beraber çalıştırılması dışındaki alternatiflerin herhangi birisi uygulandığı takdirde, ferrokrom üretim fırınlarının kapasite ve verimi ile ilgili sorunlar gündemde kalmaya devam edecektir. Örneğin, Sinter-pelet Ünitesi tüm sorunlar çözülüp devreye sokulmadan ferrokrom üretim fırınlarından beklenen üretim kapasite ve verimin alınması, Gaz Temizleme ve Değerlendirme

Sistemi tam kapasite ile çalıştırılmadan Sinter-Pelet Ünitesi'nin ekonomik olarak işletilmesi, fırınlar tam kapasiteye çıkarılmadan yeteri kadar gaz elde edilmesi mümkün değildir. Öte yandan, Gaz Temizleme ve Değerlendirme Sisteminin yarattığı çevre ve çalışma ortamı kirliliği, ülkemizde denetimlerin hızlanıp yaygınlaştığı bu yıllarda, sadece ÇED Kanunu ve Hava Kirliliği Koruma Yönetmeliği'nce değil AB ye geçiş sürecinde de ağır yaptırımlarla mutlaka gündeme gelecektir.

Uzun süren bir tartışma sürecinden sonra, tesislerle ilgili sağlıklı ve kalıcı çözümün ancak sorunların kurulu tüm birimlerin tam kapasiteye yönelik çalıştırılmalarını amaçlayan bir Paket Proje halinde ele alınmasıyla sağlanabileceği konusunda mutabakata varılarak bu paralelde girişimlere başlanmıştır. Bu amaçla, 1998 yatırım programında "*Darboğaz Giderme Projesi*" adı altında bir çok daha çok rant sağlamaya dönük projeler geliştirilmiştir.

## **TESİSİN GERÇEK SORUNLARI**

Şu anda tesisdeki verimsizliğin nedenleri hala tartışılmaktadır. Bu tesisimizde tam kapasitede üretim yapmak için zaman zaman gösterilmiş ve halen de sürdürülmekte olan tüm çaba ve girişimlerde, daha çok teknik bazdaki yaklaşımlara ağırlık verilmesi ve bir işletmenin kurulu kapasite ve verimde çalıştırılması için gereken asgari koşulların tam olarak oluşturulmasına yönelik hususlara yer verilmemesi ve hazırlanan raporlarla ortaya konan problemler ve önerilerin, nasıl olduğu hepimizce malum kademelerden sorgulanmadan geçmesi nedeniyle, arzu edilen hedeflere ulaşamayacaktır. Örneğin Briketi sinter-peletin değil, ancak yeteri kadar mukavemet sağlandığı taktirde cevherin alternatifi olarak düşünmek gerekir. Tamamen bilimsel ve uygulama sonuçlarından çıkan bu gerçeğe ve daha önce defalarca yapılan uyarılara rağmen, ne yazık ki özellikle sinterleme sürecinin karakteristiği ve ferrokrom fırınlarındaki işlevi göz önüne alınmadan salt görünüşü, içeriği, mukavemeti ve ürün maliyeti yönleriyle irdelenerek karar verilen, konsantrenin briket haline getirilip kullanılması alternatifinin uygulamaya sokulması ve hala da ısrar edilmesi çok acıdır. Enteresan olan bir husus, briket üretimi hazırlıkları aşamasında hiçbir araştırma ve inceleme yapılmamış olmasıdır. Aksi taktirde daha önce Etibank'ın ODTÜ ile Üçköprü Karagedik Konsantresinden briket üretimi için bir bedel ödeyerek yapmış olduğu anlaşma gereği yapılan araştırma verileri kullanarak daha kaliteli briket üretiminin sağlanması gerekirdi.

Bugün bir işletmede karşılaşılabilecek işletme hizmetleri ile ilgili tüm olumsuzlukların yaşandığı bu tesisimizde, ne yazık ki sorunlar katlanarak büyümüştür. Kurum yönetimleri yıllardır gerçek nedenleri göz ardı ederek veya önemlerini algılayamayarak, özellikle projeden kaynaklandığını ifade ettikleri teknik bazı unsurları problemler olarak ön plana çıkarma çabalarına karşın, uzman kuruluş ve kişilerce yapılan incelemelerde tesisin tam kapasite verimde çalışabilmesi için teknik bazda ülke içinde çözülemeyecek ve bunca zaman alacak boyutta sorun olmadığı ortaya çıkmıştır. Sorun, İnsan Kaynaklarına yönelik uygulanan politikalara dayanmaktadır.

Yöresel ve/veya ideolojik baskılar ve tercihler sonucu çeşitli yetkili kademelere getirilen ehil olmayan personel, ülkemizde bir alışkanlık hale gelen her yönetim değişikliğinde yeniden gerçekleştirilen kadrolaşma uygulaması, yörede etkin olan bazı yerel çıkar gruplarının politik güçlerin de desteğiyle tesisdeki önemli bazı uygulamalarda zaman zaman söz sahibi olmaları veya en azından bu yöndeki çabaları, özellikle bazı teknik elemanların sahip oldukları meslek, bilgi ve deneyimleri dikkate alınmaksızın katkı sağlayabilecekleri alanlar dışında istihdam edilmeleri veya atanmaları suretiyle yapılan kaynak israfı, bunun sonucu yaratılan moral bozuklukları, bütün bunlara ek olarak tüm sosyal ihtiyaçlarının karşılanabildiği ana yerleşim bölgesinden uzak olan tesiste çalışan personel ile ailelerinin bulunduğu psikolojik ortam ve en önemlisi bu yapı ve eğilimlerin kanıksanması, tesisin ana sorunları olagelmıştır. Bu uygulamalar sonucunda, bu tür kurulu işletmelerde en önemli unsur olan, büyük masraflarla eğitilmiş ve deneyim kazanmış personel tesisten ayrılmış, diğer bir deyimle onca bilgi birikimi ve deneyim sorumsuzca israf edilmiştir.

işletmede rutin olarak üretimin idamesi için bile yapılması gereken işlemler ve görülen bazı aksaklıkların çözümü için yurt dışına başvurulmuş, bazen mühendislik hizmetleri tekrar tekrar satın alınmıştır. İşletmelere gerektiğinde lojistik destek ve koordinasyon hizmeti sağlamakla görevli olan Eti Holding merkez teknik birimlerinin çoğu, uygulana gelen KİT politikaları, bilgi yetersizliği, politik kadrolaşma, organizasyon bozukluğu, denetimsizlik, sorumsuzluk ve vurdumduymazlık nedenleriyle bu fonksiyonlarını yerine getirememiş, işletmeleri adeta sorunlarıyla baş başa bırakmış, kişisel çıkarlara göre yönlendirilen, üretimle ilgisi olmayan bazı normlar çerçevesinde faaliyetlerini yoğunlaştırarak kendilerini tatmin edip, üstelik işletmeleri ağır mali yükler altında bırakmışlardır..

## **SONUÇ**

Genel olarak;

1. *IMF'nin direktifleriyle maden sahaları ve işletmelerinin dünyadaki emperyalist madencilik tekellerinin ve onların yerli işbirlikçisi sermaye gruplarının eline geçmesi anlamına gelen*

- özelleştirme uygulamasından vazgeçilmelidir.
2. 8 bin yıllık madencilik geçmişi olan ülkemizde, artık maden aranması, bulunması ve işletilmesi zorlaşmaktadır. Bu anlamda madencilik çalışmaları daha fazla bilgi, yatırım ve koordinasyon gerektirmekte ve yatırım riski taşımaktadır. Bu durum madenlerin kaymağını yiyen, sadece kârını artırmayı düşünen ve işin kolayına kaçan özel girişimciliğin yerine ülke çıkarları ve kamu yararını gözeten kamucu anlayışı rasyonel kılmaktadır. Yeraltı kaynaklarımızın gerçek sahibinin halkımız olduğu bilinciyle sahip olduğumuz madenler kamu eliyle verimli bir şekilde işletilmelidir.
  3. Maden ürünlerinin hammadde olarak ihraç edilmesinin önüne geçilmeli ve mamul ürünler üretilmesi için gerekli olan işletme yatırımları yapılmalıdır.
  4. Eti Holding A.Ş. tekrar eski statü ve işlevine kavuşturulmalıdır.

#### Özel olarak ise;

1. Eti Krom A.Ş. Özelleştirme İdaresinden tekrar Eti Holding A.Ş. 'ye devredilmeli ve hemen devreye alınmalıdır.
2. Yıllardır yanlış bilgilendirmeler nedeniyle Eti Krom A.Ş. de çözülememiş sorunlar tüm boyutlarıyla sorgulamalı, kuruluşumuz "kendi" gerçekleri ile değil "halkımızın çıkarı ile bağdaşmayan uygulanan politikaların" gerçekleri ile değerlendirilmelidir.
3. Temel görevleri, kendilerine emanet edilen ülkemiz kaynaklarını topluma azami fayda sağlayacak şekilde yönetmek olması ve yönetimlerde bu politikanın hakim olması gerekirken, bazıları dövizle satın alınan girdilerin özgül tüketimleri ve ürün kaliteleri üzerinde durma yerine, ağırlıklı olarak yapılan üretim miktarını dikkate alarak işletmeyi değerlendirme ve özellikle enerji fiyat indirimi, vergi muafiyeti, teşvikler vs. gibi dışarıdan alınan fayda ve hizmetlerde daha çok devlet desteği alma yönündeki yaklaşımlar bırakılmalıdır.
4. Özellikle yurt dışı kaynaklı teklif, öneri ve uygulamalar herhangi bir komplekse kapılmadan, kurumun sahip olduğu bilgi birikimi ve özgüvenle mutlaka detaylı olarak sorgulanmalı, ülkemiz ve kurumumuzun mali ve imaj açısından yıpratılması ve deneme sahası olarak kullanılması mutlaka önlenmeli, üretimin idamesi uygulamalarında bile mühendislik hizmetlerinin yurt dışından tekrar satın alınmasına meydan verilmemelidir.
5. Meslek ahlaklarının ve ülkemize karşı olan sorumluluğunun gereği olarak mesleki birikimlerini uygulamaya çalışan personelin hoş olmayan sıfatlarla ezilmesine son verilmeli, tayin ve terfilerde mutlaka deneyim ve liyakatler göz önüne alınmalı, zaten sınırlı olan nitelikli insan kaynakları ideolojik ve/veya yakınlık faktörlerine kurban edilerek hovardaca harcanmamalı, mevcut personel sahip oldukları disiplin, bilgi ve deneyimlere uygun olarak istihdam edilmeli, böylece çalışma verimlerinin artırılması yanında dışarıya muhtaç olduğumuz uzmanlaşma için de gereken ortam sağlanmalıdır.
6. Yeni yüksek teknolojik bilgi, donanım ve malzeme gerektirmeyen, kurumumuzda ve/veya ülkemizde uygulanması olan konulardaki yatırımlar ile teknik sorunların çözümü için, öncelikli gerekli bilgi birikimine sahip kurum ve ülke içi güçlere başvurulmalıdır.
7. Sadece ve sadece, gelişmiş ülkeler tarafından yönlendirilen dış piyasa koşulları tarafından belirlenen ürün fiyat artışlarına bağlı olarak, bazı dönemlerde işletmede sağlanan karları bir başarı olarak lanse edilmesine son verilmelidir.
8. B-Tesisi modern bir anlayışla; üretimde hem enerji tasarrufu sağlamak ve fırın verimini artırmak dolayısıyla üretim maliyetini düşürmek, hem de fırınlardan çıkan gazları yapısında bulunan ve çevre ile çalışma atmosferi kirliliği yaratan tozlardan arındırmak için kurulu sistemlerden oluşmaktadır. Bir üretim biriminde, işletme pratiğinde karşılaşılan problemlere, dolayısıyla işletme koşullarına, cevap verebilecek modifikasyonları tespit edip gerçekleştirmek, endüstriyel bazlarda normal kabul edilmesi gereken uygulamalardır. Bu nedenle, İşletmelerdeki tüm birim ve donanımların çalışması, mevcut potansiyelin üretime yönelik olarak zorlanması için gayret göstermek yerine; gerekecek yoğun çalışmalar ve/veya uygulamalarda ortaya çıkabilecek sorunlarla uğraşmaktan çekinildiği için, hiçbir teknik geçerliliği olmayan ve daha çok bilgisizlikten kaynaklanan bazen de acizliğin ifadesi olan "Sistem çalışmaz .., Sistem demode .." gibi gerekçelere artık pirim verilmemeli, uzun vadede bedeli çok yüksek olabilecek yatırımlara yönelik kaynak israflarına müdahale edilmelidir.
9. Çalışmayan birimler ile ilgili sorunlar somut olarak ancak, birimler devreye alındıktan sonra ortaya çıkabilmektedir. Sinter-Pelet Ünitesinin sorunları bu sayede gündeme getirilebilmiştir. İşletmelerde teknik olarak çözülemeyecek sorun yoktur. Eti Krom A.Ş. B-Tesisi'ne ait çalışmayan birimler, tüm teknik ve personel sorunları çözülüp devreye alınmalıdır. Çünkü, B-Tesisi'nin tüm birimlerinin performansları bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlıdır. Örneğin, Sinter-pelet ürünü tüm sorunlar çözülüp devreye sokulmadan, Gaz Temizleme ve Değerlendirme Sistemi tam kapasite ile çalıştırılmadan, ferrokrom üretim fırınlarından beklenen verimin alınması mümkün değildir. Dolayısıyla, Gaz Temizleme ve Değerlendirme Sisteminin salt ön ısıtma biriminde

- kullanılmasına yönelik girişimler sinter-pelet beslenemediği sürece fırınlardan yeteri miktarda gaz çıkamayacağı için başarısızlığa uğramaya mahkumdur. B-Tesisi'ne ait birimlerinin tümünün beraber çalıştırılması dışındaki alternatiflerin herhangi birisi uygulandığı takdirde, ferrokrom üretim fırınlarının kapasite ve verimi ile ilgili sorunlar gündemde kalmaya devam edecektir. Bu nedenlerle, işletmeye pahalıya mal olacak bu yaklaşımlara prim verilmemelidir.
10. Sinter-Pelet Ünitesi'nin tenörü düşük cevherlerin değerlendirilmesi yanında diğer çok önemli bir fonksiyonunun da fırın rejimini düzenlemek, dolayısıyla verim ve kapasitesini artırmak olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle, Briketi sinter-peletin değil, ancak yeteri kadar mukavemet sağlandığı takdirde cevherin alternatifi olarak düşünmek gerekir. Tamamen teknik ve uygulama sonuçlarından çıkan bu gerçeğe rağmen, ne yazık ki özellikle sinterleme sürecinin karakteristiği ve fırınlardaki işlevi göz önüne alınmadan salt görünüşü, içeriği, mukavemeti ve ürün maliyeti yönleriyle irdelenerek karar verilen, konsantrenin briket haline getirilip kullanılması alternatifi üzerinde artık ısrar edilmemelidir. Fakat, briket tesisini işleten firma ile 6 yıllık bağlayıcı bir anlaşma yapıldığına göre; briketlerde bağlayıcı olarak cam suyu yerine kireç-melas kullanılması sağlanmalı, tesiste üretilen briketler ise, fırın şarj öncesi manipülasyon miktarı daha kısa ve açık fırın tiplere sahip olmasından dolayı, patlama risk olasılığı B-Tesisi'ne göre çok daha az olan, sadece parça kromit beslenmesine göre tasarlanmış A-Tesisi'nde kullanılmalıdır. B-Tesisi Fırınlarda briketin kullanılması fırınların üretim ve verimini düşürecektir.
  11. Eti Krom A.Ş. üretime yönelik olarak yeniden organize edilmeli, iş tanımları yeniden yapılmalı, mesleki disiplinler iş tarifleri göz önüne alınarak daha fazla katkı sağlayabilecekleri birimlerde istihdam edilmelidir. Özellikle teknik kadrolarının yörede bulunan araştırma kurumlarıyla organik bir ilişki içine de girerek daha aktif hale getirilmeleri, böylece araştırma nosyonlarından ve ilişkide oldukları dokümantasyon merkezlerinden daha fazla yararlanmak olanağı yaratılmalıdır.
  12. Kromit üreticisi özel sektör firmaları ile bir araya gelinerek sektör ile ilgili tüm ticari ve teknik gelişmeleri takip edecek ve geleceğe yönelik stratejilerde yol gösterici görevini de yüklenecek, sektördeki işlemler konusunda tüzel kişiliğe sahip, bir kurum oluşturulmalıdır.
  13. Mevcut rezervlerimizin katma değerlerini yükseltmek amacıyla yeni bir ferrokrom tesisi ve paslanmaz çelik üretim tesisi kurmak için kromit üreticileri ve demir-çelik sektör mensupları ile temas kurulmalıdır.
  14. Ülkemizde krom sektörünün durumu ve geleceği ile ilgili olarak, sektörde faaliyet gösteren firmalar ile işbirliği yapılarak en kısa sürede bir 5.Yıllık Master Planı hazırlanmalıdır.Yine Eti Krom A.Ş. için hazırlanacak bir 5 Yıllık Master Plan çerçevesinde kuruma ait sahalarda Kromit arama faaliyetleri hızlandırılmalıdır.
  15. Proses Kontrol ve Raporlama Sistemleri yeniden oluşturulmalı, sistemlerin verimlerini yükseltecek ve güvenilirliğini sağlayacak Laboratuar malzeme ve eksiklikleri giderilmelidir.
  16. Tesiste Toplam Kalite Sistemi'nin uygulamasına yönelik çalışmalara hemen başlanmalıdır.
  17. Tesis, iştiğal alanları konusunda çalışan kurum dışı elemanlarla daha sık doğrudan temas kurma olanağının yaratılmasına yol açacak, böylece derlenecek güncel bilgiler ve tartışma ortamı sayesinde çalışan teknik personelin sorunlara çözüm bulma olasılığını ve aktivitesini artıracak,gerektiğinde konu ile ilgili kurum dışı kuruluşlar ile işbirliği yaparak, periyodik kongre, sempozyum gibi etkinlikler düzenlemelidir.

## **TMMOB METALURJİ MÜHENDİSLERİ ODASI YÖNETİM KURULU**